

Н. Д. Костенко,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ТЕЛЕСКОПІЯ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «НАВЧАННЯ»

Статтю присвячено телескопії як одному з новітніх та найпродуктивніших способів словотвору в англійській мові, що пов'язаний з мовною економією. Дослідження та аналіз телескопійних одиниць семантичного поля «навчання» дали змогу вивчити причини їхнього виникнення, визначити продуктивні моделі.

Ключові слова: лексичні інновації, телескопія, телескопізми, семантичне поле «навчання».

ТЕЛЕСКОПИЯ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИННОВАЦИЙ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ «ОБУЧЕНИЕ»

Статья посвящена телескопии как одному из современных и наиболее продуктивных способов словообразования английского языка, который связан с языковой экономией. Исследование и анализ телескопических единиц семантического поля «обучение» дали возможность изучить причины их возникновения и определить продуктивные модели.

Ключевые слова: лексические инновации, телескопия, словообразование, телескопизмы, семантическое поле «обучение».

TELESCOPING AS A TYPE OF THE FORMATION OF ENGLISH LEXICAL UNITS IN THE SEMANTIC FIELD «LEARNING»

The article deals with telescoping as one of the most productive ways of English language derivation as the language is associated with savings in connection with historical, political, geographical, social, economic, cultural conditions of society. Nowadays learning can be considered an immanent part and life-long process of the modern life. The research is based on the telescope words selected from such glossaries as *WordSpy*, *WorldWideWords Macmillan Dictionary*, the *Rice University Neologism*. But first of all, the concept «telescoping» is defined, taking into consideration the most prominent researches that have been undertaken in the field specified. Research and analysis of telescope words in the semantic field «learning» helped to examine their causes and to determine their most productive models, such as 1) $ab + cd > ad$; 2) $ab + cd > abd$; 3) $ab + cd > acd$. Each of the models constitutes approximately 30% out of the total number of the telescopic units formed. Simultaneously, less productive models are determined but they have insignificant number of constituents. Furthermore, a special attention is paid to new semi-affixes formation such as *edu-*, *neuro-*, *-logy*, *-vore*. The productivity and potential importance for telescoping as a type of word formation are researched. The article aims not only at a sociolinguistic study of the units under consideration but at a linguistic one as well.

Key words: newly-created lexical units, telescoping, word-formation, telescope (telescoped) word, semantic field «learning».

Процес навчання, який став іманентним та перманентним надбанням сучасного суспільства, вимагає від його учасників-комунікантів пошуку шляхів стислого викладу інформації (задля ефективного засвоєння) у тому числі і через створення нових номінативних одиниць, які є інформоемні за змістом та, одночасно, «спрощені» або скорочені за формою мовні знаки. Отже, дослідження механізмів скорочення слів, а зокрема телескопії як одного з найпродуктивнішого з них, та їх ролі у словотворчих процесах сучасної англійської мови вважається актуальною проблемою сучасної англістики.

Метою нашого дослідження є визначення ролі телескопії як механізму словотворення, тобто формування лексичних інновацій із скорочених компонентів. Для досягнення поставленої мети ми маємо виконати такі завдання: уточнити поняття «телескопія», виходячи з існуючих досліджень в цій області; уточнити типологію телескопійних слів; визначити найпродуктивніші моделі телескопізмів-конституентів семантичного поля «навчання».

Телескопія як лінгвістичне явище, починаючи з другої половини минулого століття, стала об'єктом пильної уваги вітчизняних і зарубіжних германістів [5; 6; 9; 10; 14; 17; 18]. Інтерес учених має цілком логічне підґрунтя, адже роль телескопійного способу словотвору у номінативних процесах англійської мови невпинно зростає. За даними канадського лінгвіста П. Кука, частка телескопізмів у словнику неологізмів Дж. Алджео «*Fifty Years Among the New Words: A Dictionary of Neologisms*» [13] складала 5%, тоді як за перше десятиріччя ХХІ ст. цей показник сягнув уже близько 43% [15, p. 130].

Крім великої кількості досліджень, присвячених телескопії, привертає увагу розмаїття термінів, котрими позначаються слова-телескопізми, а саме: *контамінанти* [7, с. 2]; *слова-злитки* [2], *слова-амальгами* [3, с. 14], *складноскорочені слова* [12, с. 279], *слова-запайки* [1, с. 89], *бленди* [11] і т. ін. В англійській літературі науковці оперують термінами *portmanteau word*, *contamination*, *blend*, *amalgam*, *fusion*, *overlapping word*, *conflation*, *telescope (telescoped) word*, *hybrid*, *cross form* [16, p. 13–14].

Дискусійність термінології зумовлена й широким діапазоном комбінацій усічених компонентів, і розбіжностями в поглядах на статус, структурні та семантичні особливості телескопійних одиниць. Однак, попри різні позиції, мовознавці демонструють однаковість, коли звертають увагу на усічення принаймні одного з двох твірних слів і припускають можливість накладання в місці з'єднання мотивувальних основ.

У нашому дослідженні оберемо для позначення окресленого механізму номінації термін «телескопія», а для відповідних результативних мовних одиниць – назви «телескопійне слово», «телескопізм», як це роблять провідні вітчизняні вчені-германісти [4; 5; 6; 8; 10].

Відтак під телескопією розуміємо продуктивну модель, що передбачає створення нових найменувань за трьома альтернативними схемами, а саме:

- з'єднання усічених елементів двох твірних слів;
- сполучення одного цілого слова з усіченою частиною іншого слова або навпаки – усіченого з цілим;
- злиття неусічених слів з обов'язковим накладанням спільних фонографічних сегментів.

Перейдемо до розгляду словотвірних моделей телескопізмів-неономінацій семантичного поля «навчання» і скористаємося для цього традиційною літерно-математичною символікою [5, с. 104].

Матеріалом дослідження слугували неолексеми, що були створені в англійській мові наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, та які вербалізують семантичне поле «навчання». Відібрані методом суцільної вибірки зі словників та електронних лексикографічних репозитаріїв (зокрема, *WordSpy*, *WorldWideWords Macmillan Dictionary*, *The Rice University Neologism*).

На підставі проведеного аналізу ми дійшли висновку, що найбільш продуктивними є три основні моделі: 1) $ab + cd > ad$; 2) $ab + cd > abd$; 3) $ab + cd > acd$. Кожна з зазначених моделей становлять приблизно 30% від загальної кількості відібраних лексичних одиниць (109). Всі інші моделі мають незначну частку у процентному відношенні (10%).

Найпродуктивнішою моделлю за кількістю зафіксованих неологізмів (більше 30%) виявилася: $ab + cd > ad$ (апокопа+афереза) – з'єднання початкового фрагмента першого слова (a) кінцевим фрагментом другого слова (d), наприклад: *GooTube* (*Google + YouTube*), *freshmore* (*freshman + sophomore*) – студент-другокурсник, який змушений повторно проходити деякі предмети першого курсу, *bogon* (*bogus + proton*) – найменший прояв чогось фальшивого; *edutainment* (*education + entertainment*) – комп'ютерна програма-гра для дітей, яка використовується у освітніх цілях; *facronym* (*fact + acronym*) – назва організації або приладу, яка створюється з багатьох слів; *spirmittment* (*spirit + commitment*) – сильний ентузіазм, особливо компанії по відношенню до клієнтів; *dormcest* (*dormitory + incest*) – утворено за аналогією до *floorcest*, *housecest*, що в свою чергу були створені за телескопічною моделлю $ab + cd > abd$.

Значно рідше трапляються випадки складання двох «уламкових» елементів за іншими структурними моделями, а саме: $ab + cd > ac$ (апокопа + апокопа): *eco-tech* (*ecological + technology*) – екологічні технології, *hazmat* (*hazardous + materials*) – група студентів, які займаються прибиранням небезпечних матеріалів під час лабораторних з хімії, *linal* (*linear + algebra*) – лінійна алгебра, $ab + cd > bc$ (афереза + апокопа); *netco* (*Internet + company*) – Інтернет компанія; $ab + cd > bd$ (афереза + афереза): *netpreneur* (*Internet + entrepreneur*) – Інтернет підприємець.

Другою за частотою вживаності стала телескопічна модель $ab + cd > abd$ – з'єднання першого цілого слова (ab) з кінцевою частиною другого слова (d). Вище зауважено, що звукове накладання в телескопізмах, створених за даною моделлю, необов'язкове, але можливе, як-от приміром, у нових найменуваннях *directronic* (*direct + electronic*), *adultolescence* (*adult + adolescence*) – доросла людина, яка жваво цікавиться молодіжною культурою; *chillax* (*chill + relax*) – «охолоннути» та розслабитися, дана лексема стала основою для подальшого словотвору *chillaxing* (*chill + relaxing*); *kiddiot* або *kiddiot* (*kiddie + idiot*) – не дуже розумний хакер, який не розробляє власні хакерські програми, а використовує вже існуючі; *threenager* або *three-nager* (*three + teenager*) – трирічна дитина, яка проявляє настрій та поведінку підлітка; *screenager* (*screen + teenager*) – підліток, який виріс перед екранами різних інформаційних приладів; *kidult* (*kid + adult*) – доросла людина, яка поводить себе як дитина; *sexile* (*sex + exile*) – ситуація, коли один з сусідів по кімнаті залишається без кімнати через побачення свого сусіда.

Водночас з'являється чимало телескопічних одиниць, котрі в місці з'єднання мотивувальних основ не мають спільних елементів. Достатньо лише поняттєвого зближення, наприклад: *kidfluence* (*kid + influence*) – прямий або непрямий вплив, який мають діти на те, що купують батьки, *bullycide* (*bully + suicide*) – самогубство дитини через відношення однолітків; *waitthood* (*wait + adulthood*) – стан випускника вишу, для якого брак та власне житло знаходяться на другому місці поки не знайде роботу; *promposal* або *prom-posal* (*prom + proposal*) – запрошення на випускний вечір.

Третє місце займає продуктивна модель $ab + cd > acd$ – з'єднання початкового елемента першого слова (a) з повним другим словом (cd). За цією моделлю також утворюються два різновиди телескопізмів – із накладанням фонем на межі злиття твірних слів і без накладання. Так, гаплогогічними є новотвори *adminisphere* (*administration + sphere*); *pracademic* (*practitioner + academic*) – вчений, який поєднує практику та академічні здобутки, *yeardisc* (*yearbook + disc*) – диск з записом всіх подій за один рік в середній школі; *infobesity* (*information + obesity*) – надлишкове споживання інформації. Немає спільних фрагментів в телескопічних найменуваннях *paradessence* (*paradoxical + essence*) – парадоксальна сутність, *ethnomathematics* або *ethno-mathematics* (*ethnic + mathematics*) – математика, яка практикується не западними етнічними групами; *intellidating* або *intelli-dating* (*intelligent + dating*) – побачення з інтелектуальним нахилом.

Загалом усі телескопізми, в яких усічення є лише одне з двох твірних слів, тобто створені за моделями $ab + cd > abd$, $ab + cd > acd$, у наукових студіях називають «частковими». Ця теза стосується і моделі $ab + cd > abc$, котру ми не розглядали з огляду на її неактивне використання. Так, було зафіксовано лише один випадок *retro-tech* (*retro + technological*) – застарілі технології.

Наступна модель $ab + cd > a(b/c)d$ – злиття неусічених слів з обов'язковим накладанням звукових сегментів у місці з'єднання твірних основ стала досить непродуктивною. У похідних словах такого типу середня частина (b/c) спільна для обох вихідних одиниць. Особливим способом утворені телескопічні одиниці *computent* (*computer + competent*), у яких слова накладаються одне на одне так, що змінюється лише одна ($e - u$), а твірні слова при цьому майже повністю зберігають свою початкову форму. У іншому випадку спостерігається накладання приголосних ($p - d$) *stupious* (*stupid + studious*) – студент, який дуже багато (занадто безглуздо) займається.

За семантичним походженням усі телескопічні одиниці можна поділити на два типи:

- парадигматичні (*co-opetition – co-operation + competition*); *Chillax* (*Chill + Relax*);
- синтагматичні *kidfluence – kid's influence, sad-grad – sad + graduate, waitthood (wait + adulthood), intellidating або intelli-dating (intelligent + dating)*.

Традиційно появу телескопізмів вчені розглядають як результат мовної гри, протест проти машинального використання усталених словесних форм [7, с. 141]. Причому свій максимальний вияв гра слів демонструє при створенні телескопічних одиниць, у яких мотивувальні основи демонструють фонемно-графемну подібність.

Стилістичний прийом, що досягається через свідоме словесне зближення формально подібних компонентів, у науковій літературі отримав назви «паронімічна атракція», «парономазія» або «паронімічне стягнення» [7, с. 95–96]. Паронімічна атракція, зазвичай, спирається на мовну гру семантично несхожих паронімів.

Приміром, у досліджуваному нами корпусі лексики обігравання звукових оболонок твірних лексем ілюструють такі телескопізми, як *computent* (*computer + competent*), *fakation* (*fake + vacation*); *threenager* (*three + teenager*); *fratastic* (*fraternity + fantastic*). Фонемно-графемна подібність слів-прототипів викликає в адресата певні асоціації, що спонукають його на пошук семантичних зв'язків між базовими мовними одиницями і власне телескопічним дериватом. Отже, у дію вступає не традиційний словотвірний механізм, а ігровий або паронімічний.

Зазначене вище доводить, що досягнення ефекту несподіваності є одним із провідних мотивів формування телескопічних одиниць. Водночас деякі «уламкові» елементи демонструють високу частотність використання, внаслідок чого з'являється велика кількість структурно однотипних зрощень та створюються передумови для перетворення частин складноскорочених слів у «повноцінні» афікси. На етапі, коли «уламки» мають перехідний характер, тобто набувають абстрактного узагальненого значення і виконують роль префіксів чи суфіксів, але при цьому зберігають зв'язок із самостійними корелятами, ми пропонуємо називати їх афіксоподібними формантами.

У досліджуваному корпусі мовних інновацій до афіксоподібних формантів належать такі усічені елементи, як *-logy* на позначення «розділу наукового знання»; *-vore* номінування «того, хто харчується чимось» (*informavore* за аналогією до біологічних термінів *carnivore, herbivore, omnivore*); *edu-* «причетність до сфери освіти» (*edubabble, edupunk, edutainment; neuro* – «робота мозку» (*neuromarketing neurotheology, neuromyth*). Слід зазначити, що за допомогою форманта *logy* створюються не лише номінації на позначення «нових сфер наукового знання» *andrology, heutagogy, ludology*, а й фальшиві

«фейкові», такі як *webology enigmatology poopology*, останні безпосередньо свідчить про прояв мовної гри в сучасному словотворенні.

Отже, серед дериваційних способів творення неоновіацій семантичного поля «навчання» телескопія посідає одне з чільних місць, що зумовлене як лінгвальними ключовими чинниками (демократизація мови, мовна економія, прагнення до цілеформленості мовної одиниці), так і соціолінгвальними (лавиноподібний потік інформації та необхідність її ефективного засвоєння у процесі навчання, а також комп'ютеризація суспільства).

Література:

1. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка / Н. Н. Амосова. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1956. – 220 с.
2. Воронин С. В. Мотивированность слов-слитков и аббревиатур (на материале английского языка) / С. В. Воронин, А. Ю. Мурадян // Семантические и прагматические аспекты анализа основных языковых единиц: межвуз. сб. – Барнаул : Изд-во Алт. гос. ун-та, 1982. – С. 28–31.
3. Гальперин И. Р. Большой англо-русский словарь: в 2-х т. / сост. Н. Н. Амосова и др.; под общ. рук. И. Р. Гальперина. – 2-е изд., стер. – М. : Русский язык, 1979. – Том 1. А-Л. – 1979. – 822 с.
4. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: [монографія] / Санія Маратівна Єнікєєва. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. – 302 с.
5. Жлуктенко Ю. А. Неологизмы – телескопные слова // Английские неологизмы: 60-70-е гг. / Ю. А. Жлуктенко, В. П. Березинский, И. И. Борисенко и др.; отв. ред. Ю. А. Жлуктенко. – Киев : Наукова думка, 1983. – С. 101–113.
6. Зацний Ю. А. Развитие словарного состава современной английской лексики в 80-ти – 90-ти роки XX століття: дис... доктора філол. наук: 10.02.04 / Юрій Антонович Зацний. – Київський університет ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 409 с.
7. Лаврова Н. А. Англо-русский словарь. Современные тенденции в словообразовании. Контаминанты / Н. А. Лаврова. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 208 с.
8. Омельченко Л. Ф. Телескопия – один из малоизученных способов глаголообразования современного английского языка / Л. Ф. Омельченко // Филологические науки. – М., 1980. – №5. – С. 66–71.
9. Тарасова Л. А. Структурно-семантические аспекты телескопии в современном английском языке: дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Тарасова Людмила Александровна. – Московский гос. лингв. ун-т. – М., 1991. – 207 с.
10. Тимошенко Т. Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка: дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Тамара Романовна Тимошенко. – Киевский гос. пед. ин-т ин. яз. – К., 1976. – 192 с.
11. Хрущева О. А. Лингвокультурные особенности блендинга / О. А. Хрущева // Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Филология. Искусствоведение. – Челябинск, 2011. – № 3 (218). – Вып. 50. – С. 143–145.
12. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию / Н. М. Шанский. – М. : Изд-во МГУ, 1968. – 310 с.
13. Algeo J. Blends, a structural and systemic view / John Algeo // American Speech. – Durham (NC) : Duke University Press, 1977. – Volume 52. – Issue 1/2. – P. 47–64.
14. Cannon G. Abbreviations and Acronyms in English Word-Formation / Garland Cannon // American Speech. – The American Dialect Society, 1989. – Vol. 64. – No 2. – P. 99–127.
15. Cook P. Automatically Identifying the Source Words of Lexical Blends in English / Paul Cook, Suzanne Stevenson // Computational Linguistics. – Cambridge (MA, USA) : MitPress, 2010. – Volume 36. – No 1. – P. 129–149.
16. Lavrova N. Word-Building Strategies in Modern English : Contamination Decrypted / Natalie Lavrova. – Norderstedt : GRIN Verlag, 2010. – 144 p.
17. Lehrer A. Identifying and interpreting blends: an experimental approach / Adrienne Lehrer // Cognitive Linguistics. – Berlin, NY : Mouton De Gruyter, 1996. – Volume 7. – Issue 4. – P. 359–390.
18. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation: A synchronic-diachronic approach / Hans Marchand; 2nd edition. – München : Beck, 1969. – 545 p.

УДК 4 (07)

О. Ю. Костюк, Л. І. Лушнай,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто соціолінгвістичну складову як важливий компонент комунікативної компетентності. Наголошено на необхідності поєднання двох основних компетенцій – лінгвістичної та соціокультурної.

Ключові слова: комунікативна компетентність, соціолінгвістична компетенція, лінгвістична компетенція.

СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК КОМПОНЕНТ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

В статье рассматривается социолингвистическая компетенция как один из основных компонентов коммуникативной компетентности. Подчеркивается необходимость объединения двух компетенций – лингвистической и социокультурной.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, лингвистическая компетенция, социолингвистическая компетенция.

SOCIOLINGUISTIC CAPACITY AS A COMPONENT COMMUNICATIVE COMPETENCE

The article views sociolinguistic competence as an essential component of communicative competence. The necessity of uniting two main components – linguistic and sociocultural – is stressed. Famous linguists have been researching components and factors that contribute essentially into second language acquisition.

Noam Chomsky theory of transformational grammar, though criticized by next generation of scholars, continues to be one of the basic principles of successful second language acquisition. Chomsky theory is viewed as a platform for further investigation of the problem as linguistic component makes basis for successful foreign language learning and teaching.

Research of such scholars as D. Hymes, M. Saville-Troike were focused on the second crucial component of second language acquisition – sociolinguistic competence. These researchers stress on such important factors as socio-cultural context of communication, cultural awareness of the speakers, intercultural and communicative skills.

D. Hymes has developed theory of ethnography of communication that investigates and describes important factors that contribute greatly into the problem of successful second language acquisition. Two basic notions – communicative competence and language competence – are highlighted as two inalienable parts of the same entity.